

Ter Plekke: Lissabon – Jan Slauerhoff

Waar: Praça do Comércio

Kosten: geen

Er zijn een paar plekken in Europa met een groot plein direct aan het water. Vroeger was dit de plaats waar men geïmponeerd aankwam. Het plein in Venetië is wereldberoemd, de pleinen van Triëst en Lissabon wat minder. Het Praça do Comércio in Lissabon ligt ook niet echt aan de zee, hoewel de Taag op deze plaats wel aandoet als een zee.

1.

Het plein is gebouwd na de grote aardbeving die Lissabon trof in 1755. De hele benedenstad van Lissabon werd weggevaagd, mede door de op de aardbeving volgende tsunami en vervolgens een brand. Meer dan 1/3 van de bevolking vond de dood. Deze gebeurtenis wekte in heel Europa afschuw op en gevoelens van verzet tegen deze blinde en verwoestende natuur en werd zo een van de kiemen van de Verlichting.

Markies de Pombal neemt de herbouw op zich en daarom is er nu sprake van het Lissabon van de nauwe en kronkelige straatjes die hoger zijn gelegen en het Lissabon van de rechte lijnen in de benedenstad. Men was de markies eeuwig dankbaar en eerde hem met een beeld van waaruit hij goed kon zien wat hij bewerkstelligd had.

2.

Schuin rechts van het beeld zie je de poort van het Praça de Comércio afsteken tegen de Taag. Aan dit nieuwe, door de markies de Pombal gebouwde plein, waren ooit veel overheidsgebouwen, maar nu zijn er vooral restaurants gevestigd. Hier zat Jan Slauerhoff in 1928 even te genieten, een uitzonderlijk moment in zijn leven. Voor wie het niet weet: Jan Slauerhoff was een Nederlandse scheepsarts en een belangrijk dichter in de eerste helft van de 20^e eeuw. Hij leefde van 1898 tot 1936. Hij werd niet oud, al vroeg in zijn leven werd hij geveld door tbc. Hij berichtte vanuit Lissabon het volgende:

'Praca do Commercio. Wijd, ruim; ruitersstandbeeld voor het verre paleis en daaronder als door een tunnel een twintigste eeuwse straat met tramway. Sigaretten, koffie, zitten aan de balustrade, uitzien over het plein; in een uur is alle ellende, alle benauwde nachten in de smalle kooi, waaruit het slapend lichaam soms wordt geworpen, vergeten, door de zon, de strakke hemel. De loterijleerder zeurt niet door, maar wijst mij dat ik mijn hoed omgekeerd heb opgezet. Nu, Dagobert deed het met zijn pantalon en hoopte daardoor onsterfelijkheid. (Le bon roi Dagobert/ A mis sa culotte a l'envers.) Dit hoop ik niet van mijn hoed. Maar ik voel me zo dit gezegend uur. Dat is genoeg, lang op zeereis.

Zo verscheen het plein ook in een gedicht.

Na lange dagen door de storm geteisterd
En somtijds uit de kooi gesmakt te zijn,
Door 't leven van 't zacht Lisboa nog verbijsterd,
Vind ik mij zitten op het zonnig plein.

Geleund in de uithoek van een balustrade,
Zie ik als over hemelsbreed kozijn

't Beproefd schip dat klein stilligt aan de kade,
De gele stroom, de kleurge oeverlijn.

Beneden karren raatlen, kranen kreunen,
Hier is het stil, terwijl alleen gitaren
Een oude fado traag en droef opdreunen,
En of karveelen weer de Taag opvaren.

Het beviel Slauerhoff in Lissabon. Ten eerste kwam zijn held, de Portugese dichter Luis de Camões hier vandaan. Slauerhoff was een groot bewonderaar van hem en had ook de beroemde grot van Camões bezocht in Macau

3.
Het leven van Camões boeide hem zo, dat hij er een roman over schreef: *Het verboden rijk*, die verscheen in 1931. In 1933 verscheen een vervolg: *Het leven op aarde*.

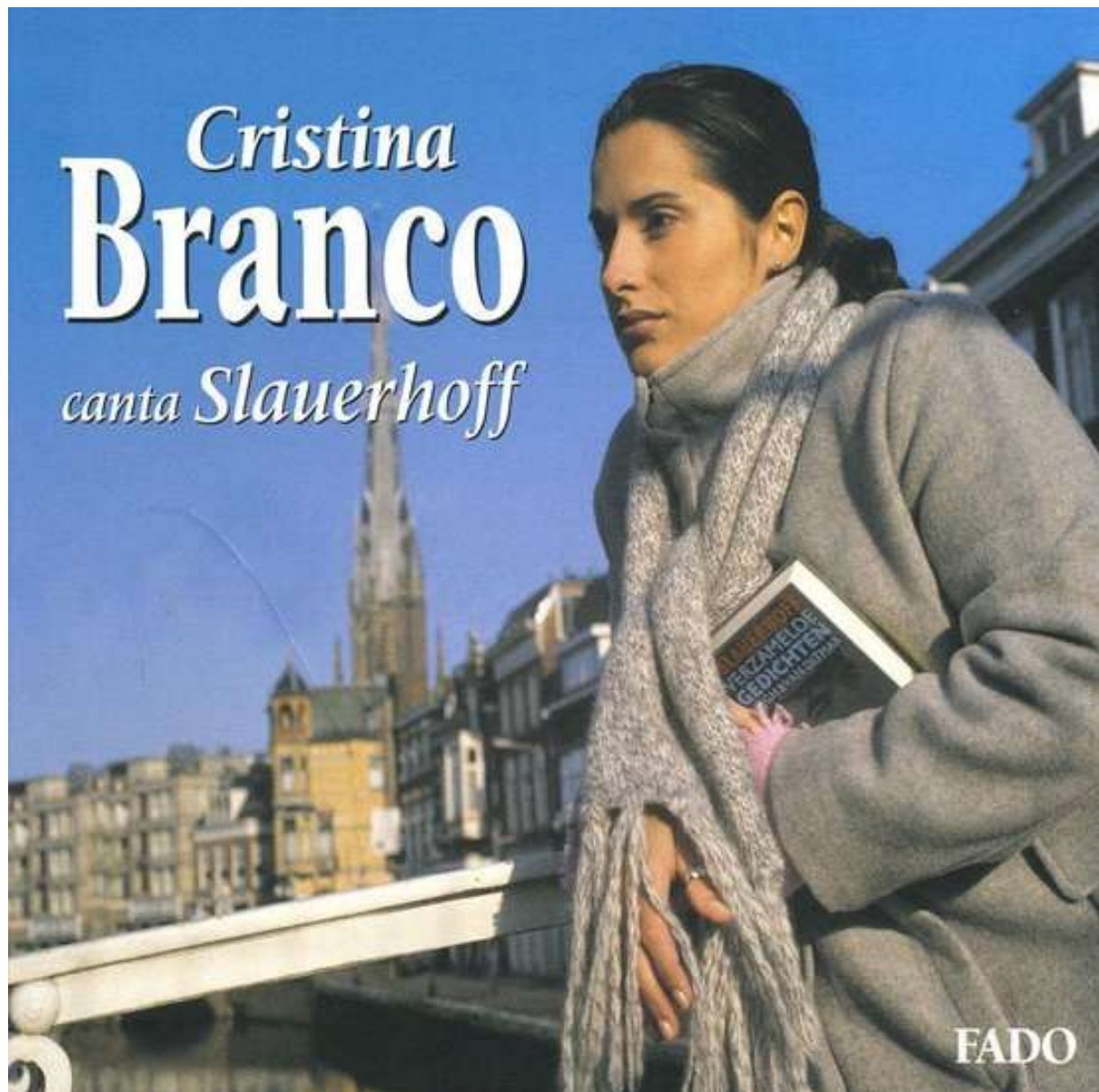

4.

Slauerhoff maakte in 1928 kennis met Lissabon, op een van de reizen met de Gelria, het schip waarop hij scheepsarts was.

'Ik bewandel 's middags de Prado's
En 's avonds hoor ik de fado's
Aanklagen tot diep in de nacht:
'A vida e immenso tristura'-

Het leven is immens triest, dat was de andere reden dat Slauerhoff zich thuis voelde in Lissabon. Triestheid was zijn levensgevoel. Die triestheid wordt in Portugal uitgedrukt in het woord Saudade, dat niet zo eenvoudig te begrijpen is. Het drukt nostalgie naar de toekomst en het verleden tegelijkertijd uit, een ambivalent gevoel dat een typisch en moeilijk uit te leggen karakter geeft aan het Portugese leven. En de saudade is volop aanwezig in het levenslied van Portugal: de fado. Slauerhoff heeft meerdere fado en saudade gedichten geschreven die natuurlijk voor een niet Nederlandse lezer onbegrijpelijk zijn. Maar de nu wereldberoemde Portugese zangeres Christina Branco ontdekte ze, liet ze vertalen en maakte met de vertaalde teksten een fado album: Canta Slauerhoff. Wat zou Slauerhoff daarvan gevonden hebben?

5.
Hier één van deze gedichten, met hier een link naar de uitvoering van Christina Branco

Fado

Ben ik traag omdat ik droef ben
Alles vergeefs vind en veil;
Op aarde geen hoogre behoefte ken
Dan wat schaduw onder een zonnezeil?

Of ben ik droef omdat ik traag ben
Nooit de wijde wereld inga,
Alleen Lisboa van bij de Taag ken
En ook daar voor niemand besta

Liever doelloos in donkere stegen
Van de armoedige Mouraria loop?
Daar kom ik vele' als mijzelf tegen
Die leven zonder liefde, lust en hoop.

De fado is de blues van Portugal, zoveel is wel duidelijk. Er is een Fadomuseum in Lissabon, op het adres Largo do Chafariz de Dentro 1, in de Alfama wijk. Daar ook veel aandacht voor de grande dame van de fado, Amalia Rodrigues. Een bezoekje waard, toegang 5 euro.

6.
En je kan ook op verschillende plaatsen live Fadomuziek luisteren. Voor een hele avond eten en muziek kan ik van harte aanbevelen:

Fado ao Carmo
Rua da Condessa numero 52, 1200-122 Lisboa.

Geen podium, de muzikanten staan en zitten vlak bij je, soms participeren er ook gasten (die er natuurlijk wel wat van kunnen). Wel ver van te voren reserveren, het zit altijd vol in een vrij kleine ruimte. 50 euro all-in (de laatste keer dat ik er was).
Kijk op You Tube: <https://www.youtube.com/watch?v=nzmVLZ4AJNE>

7.
Maar voor nu zitten we nog steeds met Jan Slauerhoff aan het Praça do Comercio te
mijmeren over Lissabon, die prachtige stad aan de Taag.

Lisboa

Een stad van grijswitte gebouwen
En halfvoltooide huizen,
Van ruïnes die spoorloos vergruizen
En zuilen die zichtbaar vergrauwen.

En overal zijn nog de puinen
Van de aardbeving openbaar.
Waarom zou men bergen en ruimen?
Onder de aarde dreigt steeds het gevaar.

Paleizen zijn scheef afgesneden,
Van andre ontbreekt een brok muur.

Lisboa bestaat in 't verleden,
Maar 't kent geen rust, enkel duur.

Was het ooit aan een stad gegeven
Voort te leven als geest,
Vreemd nu en trouw vroeger gebleven
Na een aschregen op een feest?